

Hví gita heldur enn at vita

ROLF GUTTESEN

Kári Leivsson tykist at vera ekspertur at gita hvat, ið onnur fólík meina. Í staðin fyri at lesa, hvat ið varð skrivað, verður tað til gitari. Í hesum føri gitar hann bara skeivt hvørja ferð. Tí kemur hansara lesarabræv í Sosialinum í gjár at líkjast tómunum, ógrundaðum skuldsetingum.

Hansara yvirskrift: Rolf og atlas »*Elfinbeinskysturin*«. Hvaðani hevur Kári hatta frá. Ikki frá mær.

Viðari sigur hann: »*Nær er tað vorðið konsensus í*

internationalari geografi at brúka dansk nøvn um heimsins lond?« Og hann heldur fram: »*Hví skulu vit gera tað í Føroyum?*«

KL fær tað at ljóða, sum eg vil hava at international geografi skal brúka dansk nøvn. Svarið er klárt – hatta havi eg ongantið sagt, og heldur ikki meint.

KL fær tað at ljóða, sum eg vil hava at vit brúka dansk nøvn í Føroyum. Svarið er klárt – hatta havi eg ongantið sagt, skrivað ella meint.

Tá slíkar misskiljingar (ella eru tað skuldsetingar?) vera koyrdar fram, so er lítið at diskutera. Tað nyttar einki.

Til Kára'sa upplýsing

kann eg siga, at eg havi lagt eitt uppskot fram í grein her í Sosialinum fyri tveimum árum síðani við nøkrum meginreglum fyri, hvussu staðanøvn í fremmandum londum kundu verið viðgjørd. Niðurstøðan verður prentað her niðanfyrir.

Eitt meira umfatandi verk um skrivning av staðanøvnum liggur frammi á heimasíðuni hjá »Máltænastuni«, her www.umseting.fo.

Konventionell føroysk nøvn. Av hesum eru nøkur fá: Keyptmannahavn, Oyarsund, Hetland, París (við í), og nøkur landanøvn, serliga í Europa. Týskland - Deutschland. Frankaríki -

France. Spania - España. Hesi konventionellu nøvn skulu sjálvandi brúkast, men set tað rætta/nationala navnið afturat í parentes.

Respektera hini málini. Brúka - so vítt gjørligt - nøvn, soleiðis sum londini sjálvi brúka og stava tey. Ikki Køgevík, men Køge Bugt. Ikki Fjón, men Fyn. Ikki Ísafjörður, men Ísefjörður.

Brúka transkriptionsreglurnar, sum eru alment galdandi, tá russisk, arabisk, kinesisk, indisk, armensk og øll onnur serlig alfabet skulu týðast og skrivast við latínskum bókstavum.

Brúka internationalar samtyktir og tilmælir.

Nógv ivamál eru. ST hevur nevndir (m.a. UNGEGN), ið arbeiða við málinum. Onnur lond hava universitet og stovnar, sum royna at halda skil á. Føroyar hava einki.

Leggja seg tætt at teim skandinavisku londunum. Mítt uppskot er einfalt, at leggja seg tætt upp at tí, sum Skandinavisku londini Danmark, Svøríki og Norra gera, og so skeita at tí eingilska, sum í okkara tíð er heims málið, eitt "lingua franca." Lat íslendingar koyra sítt solo-loyp.

Minka um exonymir (nøvn, sum eitt mál brúkar um nøvn í øðrum málki). Í atlassinum er ein keðiligur tendensur til at dyrka

tey og uppfinna nýggj. Ikki Stokkhólmur, men Stockholm. Ikki Danmørk, men Danmark. Ikki Suðuroyggiar, men Hebridur ella Hebridies.

Dropka arkaisering. (Tað at gera málið arkeiskt, gera tað gamalt: at finna gamlar formar, sum fyri langari tíð eru horvnir úr tí livandi málinum. Tað verði seg úr íslendskum søgum, gomlum kvæðum og gulnaðum skjølum). Ikki Burgundarhólmur, men Bornholm. Ikki Líðandisnes, men Lindesnes. Ikki Bjørgvin, men Bergen.

Viðmerkingar til málstríðið

ASBJØRN LÓMAKLETT

Klaskvikk

Málmenningin ella endurbyggingin av føroyska málinum byrjaði sjálvandi, tá Hammersheimb læt málið í skrivligan búnað í 1846. Síðani kemur jólafundurin í 1888 og so fram eftir. Háskúlamenninir og onnur taka undir við at menna føroyskt. T.d. Chr. Matras, Jákup Dahl, Victor Danielsen og fleiri.

Seinni tekur kendi málfrøðingurin J.H.W.Poulsen um endan og fremur megnar avrik við orðabókararbeiði sínum.

Málmenningin fór yvir í eina málreinsanarkós stutt eftir aldarskiftið 18/1900 og helt sær alla øldina, har ikki minst útvarpið tók tættin upp og gjørdi hin stóra munin til frama fyri at menna føroyskt mál. Seinni tók sjónvarpið sama góða tættin upp.

Støða móðurmálsins gjørdist sera veik um trúbótarmundið (1530-árin), tá dansk sum frá leið kom at verða: kirkjumál, rættarmál og umsitingarmál.

Føroyskt gjørdist ikki kirkjumál burturav fyrr enn í 1961. Enn tann dag í dag er dansk framvegis lutvíst rættar – og umsitingarmál.

Tað er tí als einki at siga til, um føroyskt hevur tørv á eina endurreisn, ja, nær um endurføðing burtur úr

teirri neyðarstöðu, ið tað var komið í yvir eini 400 ár.

Málreinsanarstevnan:

Málreinsanarkós, ið tók seg upp í byrjanini av 1900-talinum miðaði eftir at fáa lív í aftur orð, sum vóru farin úr málinum og at menna orð aftur, ið vóru um at hvørva. Tað vóru fyrst og fremst kvæðini, ið royndust sum keldur at oysa av, so mong av teimum orðum, sum í dag eru væl kend, eru tikin ella endurfunnin úr kvæðaskaldskapinum. Gamla norrøna málið varð eisini troytt sum orðatilfeingi.

Sjálvandi varð somuleiðis skeitt til grannar okkara í útnorðri, íslendingar, av tí at teir høvdu verið í líkniandi stöðu, sum vit. Kortini gjørdi teir tað bragd, at teimum eydnaðist at fáa NT út longu í 1540 og alla bibliuna í 1580-árunum á egna móðurmáli teirra (Setursrit 4 – E. Fubding). Eitt roysni, ið hvørki norðmenn ella føroyingar megnaðu at gera teimum eftir fyrr enn fleiri hundrad ár seinni. Hesin veruleiki gjørdist ómetaliga týðningarmikil fyri málsligu stöðu teirra seinni.

Føroyskt kann tí ikki sigast at hava havt møguleika fyri vanligari málmenning hesi 400 árin, tá dansk var eitt slag av "yvir máli", meðan føroyskt einans var talumál manna millum og kom tí at vera minni mett, meðan

danskt gjørdist tað "finara" málið, ið tað ráddi um at apa seg eftir.

Málreinsanarstevnan var alla tíðina varlig og ikki viðgongd. Endamálið var at fáa málið aftur á beint. T. e. At lúka burtur tær grovastu málspillurnar og at byrgja fyri tí ringasta floyminum uttaneftir, og er hetta sama stöðan í dag.

Tvinnar málstevnur:

Sum vanligt, so býttu føroyingar seg sundur í tvinnar bólkar, tá málsliga endureisingin tók seg upp fyri eini 100 árum síðani. Annar bólkurin valdi eina **varliga málreinsanarkós**, meðan hin bólkurin segði, at vit bara skuldu taka málseguligu gongdina hesi 400 árin til eftirtektar og gera "bronglaða málið" til okkara móðurmál. Hesir bólkar stríddust harðliga hvør móti øðrum í mong ár, men so endaði tað eftir øllum at døma við, at "málreinsanarstevnan" vann, og lítið hevur verið at hoyra til hin partin í mong ár.

-2- Málstríðið kyknað upp aftur:

Men nú er øðrvísi, av tí at javnan verður álop gjørt á málreinsanarstevnuna og umboð hennara, og skrivningin er haturfull. Málreinsarar verða nær um jagstraðir og eyknevndir við ymiskum niðrandi

orðum. **Dømini eru mong: Puristar (i niðrandi merking), sjálvútnnevndir málverjar, smøl elita við ivasomum mandati, lukkað losja, málkonservatisma, málseknir puristar, puristiskir mál pávar, málstjórar, heimføðingar o.a.**

Sostatt er stöðan hin sama gamla, ið var fyrr, har onnur stevnan vil halda fram á varligari málreinsanarkós, meðan hin stevnan ynskir at lata standa til, har alt føroyskt er nóg gott.

Skilji væl, at lítið hoyrist til umboð fyri reinsanarstevnuna, tá orðaskiftið er á so lágun stöði. Tað hevði borið væl til at eyknevnt afturimóti, men tað hevði bara drigið orðaskiftið enn longur niður eftir ósakliga stiganum.

Er reinsanarstevnan so ring?

Hesi hundrad árin ella so hevur tað eydnast stevnuni at fáa lív aftur í eina stóra nøgd av orðum, ið annars ikki høvdu verið til í málinum í dag.

Sjálvandi er tað so, at alt hevur ikki verið væl eydnad, men soleiðis fer tað altíð at vera, og stöðan hevði verið munandi verri uttan málreinsan.

Tað er einki at ivast í, at um einki var gjørt, so hevði føroyskt í dag verið blandingur av føroyskum til tað mest varliga, meðan restin hevði verið bronglað av danskum, týskum og enskum.

Uttan málreinsanarstevnuna hevði tað t.d. Ikki borið til at kalla nakað fyri: Málfelagið í 2009 – tað hevði itíð sprogforeningin. Soleiðis er tað bara. Málfelag hevði ljóðað fornt og fremmant.

Eingin vandi er:

Mong siga, at eingin vandi er. Orð hava ongan týðning. Tað er málburður og bendingin, ið eru umráðandi. Tað kann vera, men eingin orsök er at rokna við, at um føroyingar gevast at hava áhuga fyri orðum, so fara teir í staðin at snúgva áhuganum til setningsbygnað og bending. Haldi, at tað er sjón fyri søgn í dag hesum viðvíkjandi, at so verður ikki.

Væl umtøkt at vera í móti málreinsan:

Í dag tykist tað vera sera so væl umtøkt at vera í andstöðu til málreinsan, at sjálvt umboð fyri summar av politisku flokkunum og gera vart við ónøgd sína og soleiðis hava bakið frítt til eitt komandi val.

Stöðan er í veruleikanum tann, at hóast allir føroyingar tóku undir við málreinsanarstevnuni, so høvdu vit kortini fingið hóp av fremmandum orðum inn á okkum, tí, sum tað er sagt áður, so kann reinsanastevnan bert byrgja upp fyri ringasta floyminum uttaneftir.

Hugsu bara um økini,

har føroyskt ikki enn hevur fingið rúmd: Allar útlendsku sjónvarpsrásirnar, sjónbondini, fartelesfonirnar, teldurnar o.a., so ágangurin móti føroyskum hevur ongantið verið nær til so harður sum júst nú. Børn sita í tímar hvønn dag og hyggja at sjónvarpsbondum/sendingum við danskari/enskari talu, og hetta hendir, meðan tey skulu ognar sær egið móðurmál og eru mest móttøkufør málsliga.

Einki í móti danskum:

Nú eigur eingin at mis-skilja meg. Eg havi als einki í móti dønnum/danskum. Tað er bert hugsan mín, at vit skulu ikki blanda málini saman.

Viðvíkjandi føroyskum, so er at vóna, at fjølmiðlafólkini og føroyingar annars fara at sanna, at málreinsanarstevnan, ið hevur verið galdandi í eina øld, er hollast at halda seg til, eisini frameftir, um føroyskt framhaldandi skal kunna metast sum sjálvstöðugt mál.

Eingin vandi er fyri, at vit fara "at duga føroyskt ov væl" og "útlendskt ov illa" - byrgja okkum inni, av tí at floymurin uttaneftir er so ovurhonds stóur.

Annars fari eg at takka **Eyðuni á Borg** fyri hansara, mangan - einsliga stríð – móðurmálinum at frama.

Sosialin

-so eru tit við!